

Щур Софія Олегівна,

курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ, капрал поліції
Науковий керівник:

Калиновський Олександр Валерійович,
заступник начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ВІДНОСНО ЖУРНАЛІСТІВ

Свобода слова та вільного вираження думок є важливим елементом розвитку демократичної держави. А тому її захист є важливим і повинен включати створення безпечних умов для роботи журналістів. Неможливо реалізувати право на свободу слова та вільне вираження думок і поглядів в умовах тиску, залякувань, погроз й звісно насильства. Тому велику небезпеку несуть кримінальні правопорушення проти журналістів, членів їх сімей чи близьких осіб, у зв'язку зі здійсненням ними професійної діяльності. З кожним роком кількість кримінальних правопорушень, вчинених відносно журналістів зростає.

Звісно такі випадки не можуть залишатися осторонь та без належної реакції державних органів. Тому обов'язком держави є також забезпечити швидке та ефективне розслідування кримінальних правопорушень, вчинених щодо журналістів.

Важливою складовою досудового розслідування є вчинення слідчим чи прокурором певних процесуальних дій з метою отримання, збирання, збереження доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень проти журналістів варто враховувати певні особливості проведення таких дій, що пов'язані зі специфікою професії потерпілого.

У даному контексті важливим постає питання не порушення гарантій захисту журналістської таємниці, адже відповідно до частини 3 статті 25 Закону України «Про інформацію» журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерело інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону [1].

Зазначена гарантія втілена й в ст. 162 Кримінального процесуального кодексу України, а саме: інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації становить охоронювану законом таємницю та може міститися в речах і документах [2]. З огляду на це встановлено особливий порядок доступу до таких речей і документів.

Тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю постановляється ухвалою суду лише за умов, якщо сторона кримінального провадження доведе:

- можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах;
- неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

Слід урахувати також те, що слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосування заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні (ч. 4 ст. 132 КПК України). Це в свою чергу ще раз допоможе не допустити порушення журналістської таємниці [2].

Також необхідно не лише зважати на положення ст. 162 КПК України, а й урахувати наявність обгрунтованої підозри такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження (співмірність втручання) та з достатньою повнотою з'ясувати, яку саме мету ставить орган досудового розслідування, подаючи клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів і, чи не подане таке клопотання з іншою метою, ніж та, що зазначена у клопотанні [3, с. 59-60].

З огляду на це, слідчий суддя, суд своєю ухвалою може надати тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо буде доведено можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих них, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, тобто необхідне додаткове обгрунтування такого доступу.

Яскравим прикладом порушення гарантій захисту журналістської таємниці є справа Наталії Седлецької. Під час досудового розслідування можливого розголошення державної таємниці та даних досудового розслідування директором Національного антикорупційного бюро України Артемом Ситником, суд задовольнив клопотання про тимчасовий дозвіл до речей і документів, а саме до відомостей щодо вхідних та вихідних звернень Наталії протягом 17 місяців. Тим самим перевищуючи межі

допустимого втручання у права особи на приватність та захист джерел інформації журналіста [4].

Тимчасовий доступ до речей і документів, як один із видів заходів забезпечення кримінального провадження, не слід ототожнювати зі слідчими (розшуковими) діями та негласними слідчими (розшуковими) діями, що спрямовані на отримання чи збирання доказів або перевірку вже отриманих доказів. Під час їх проведення також виникають моменти з можливістю порушення журналістської таємниці.

Однією із найпоширеніших слідчих (розшукових) дій є допит. Він виступає основним засобом отримання та фіксації інформації, що має значення для кримінального провадження. Під час допиту журналіста-потерпілого необхідно врахувати, що в силу його професії та відповідно до частини 8 статті 224 КПК України, він має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі, про що вже зазначалося вище [2].

У КПК України збереження такої таємниці є правом журналіста. Отже за відсутності прямої заборони на це у КПК України, журналіста в якості потерпілого можна допитувати про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації. При цьому допитуваний має право відмовитися від дачі показань про такі відомості, посилаючись також на право на відмову від дачі показань (п. 6 ч. 1 ст. 56 КПК України) [5, с. 197]. Така відмова обґрунтовуватиметься й морально-етичними стандартами журналіста. Адже згідно із пунктом 5 Кодексу етики українського журналіста він не розкриває своїх джерел інформації, окрім випадків, передбачених законодавством України [6].

Схожа ситуація із втручанням у приватне спілкування, що є одним із видів негласних слідчих (розшукових) дій. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб. Однак нерідко виникають моменти, коли під час приватного спілкування обговорюються й професійні питання. З огляду на це потрібно врахувати питання захисту журналістських джерел інформації.

Варто зазначити, що відповідно до частини 2 статті 275 КПК України під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій журналістів забороняється залучати до конфіденційного співробітництва, якщо воно буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру [2].

Отже, під час вчинення процесуальних дій особами, що здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень проти журналістів, необхідно враховувати особливості потерпілого-

журналіста, пов'язані із його професійною діяльністю, зокрема збереження таємниці журналістських джерел. Необхідно врахувати, що отримання інформації, що, можливо, містить журналістську таємницю здійснюється лише за ухвалою слідчого судді. Підстави такого доступу повинні бути чітко вмотивовані та обґрунтовані. З іншого боку журналісти не можуть бути допитані про відомості, що містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації.

Від цього залежить законність і неупередженість прийнятих процесуальних рішень. Адже порушення даних норм призводять до порушення розумних строків досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Про інформацію: Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Антонюк М., Жмудь В., Заруба П. та ін. Кримінально-правовий захист професійної діяльності журналістів: варіативна частина посібника для судів. 2021. 126 с. URL: http://www.nsj.gov.ua/files/1633521220%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A_%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%87%D0%B8%D0%B9_%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8_final.pdf
4. Седлецька проти України: рішення ЄСПЛ від 1 лип 2021 р. № 42634/18. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001%E2%80%93%20211474%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001%E2%80%93%20211474%22]})
5. Коваленко О. В. Розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів: монографія. Севе́родонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 268 с. URL: <https://dspace.lduvs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/130/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%2025.pdf>
6. Кодекс етики українського журналіста від 24 квіт. 2004 р. З'їзд журналістів. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/>